

Mihai Ispasiu (1883-1974)

Biografia unui înalt funcționar public din Ministerul Afacerilor Străine¹

Andrei Florin Sora²

Mihai Ispasiu (1883-1974). The biography of a dignitary of the Romanian Ministry of Foreign Affairs

Abstract: This study reconstitutes the biography of Mihai Ispasiu, a high official and a close collaborator to Nicolae Titulescu. From the position of director of the Accounting and Funds Department of the Ministry of Foreign Affairs, Ispasiu substantially contributed to Romania's representation abroad, especially during the Romanian-Hungarian dispute over the 'Optants Question'. M. Ispasiu's career advancement reveals a meritocratic path and the importance of the status of irremovability in the interwar period for certain public dignities. Nonetheless, Ispasiu was criticised and accused of abusing this higher position. After 1938, he did not hide his convictions against Carol II, the national-legionary state and the dictatorship of marshal Ion Antonescu.

Keywords: Mihai Ispasiu, Nicolae Titulescu, the Ministry of Foreign Affairs, higher civil servants, optants question

La mijlocul anilor 1920 și în anii 1930, numele lui Mihai Ispasiu (1883-1974)³ era binecunoscut diplomaților occidentali și protipendadei bucureștene, fiind considerat unul dintre specialiștii în domeniul financiar din administrația românească și colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu, inclusiv în momentele cheie ale negocierilor diplomatice în diferendul optanților sau în restabilirea legăturilor diplomatice cu U.R.S.S. Înalta demnitate de director al Contabilității și Fondurilor din Ministerul Afacerilor Străine (1925-1939) i-a adus nu doar prieteni și aliați puternici sau integrarea înaltei societăți bucureștene, ci și mulți detractori în administrația centrală a Ministerului și printre oamenii politici. După demiterea lui Nicolae Titulescu din guvernul Tătărescu în august 1936, M. Ispasiu a rămas un apropiat și un apărător fervent al fostului ministru. Acest partizanat i-a atras criticile camarilei regale și ale unor colegi, cu toate că cea mai importantă funcție deținută, prin delegație, de către Mihai Ispasiu a fost cea de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, pentru chestiuni de ordin financiar, între 1

¹ Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare *Problema optanților maghiari din România în comparație europeană. O analiză transnațională, instituțională și de istorie socială* (PN-III-P4-ID-PCE-2020-1508), finanțat de UEFISCDI.

² Conf. univ. dr., Universitatea din București, Facultatea de Istorie (florinandrei.sora@istorie.unibuc.ro)

³ Mihai Ispasiu a decedat în data de 6 decembrie 1974, informație furnizată de către nepoata sa Alexandra Maria Dimitriu, *Arhiva foto Magazin istoric*, p. 56. Necrologul său (fără menționarea datei decesului) a fost publicat în *România Liberă*, an XXXII, nr. 9370, 9 decembrie 1974, p. 4.

septembrie și 1 noiembrie 1938. Mai ales începând cu sfârșitul anului 1938, în cercul său de prieteni, Ispasiu a devenit un critic constant al regelui Carol al II-lea.

Viitorul diplomat s-a născut la 31 mai 1883 (stil vechi) în familia lui Petre și Gherghina (născută Ștefan) Ispasiu, care locuiau pe strada Liniștei din mahalaua Popa Soare, la biserica purtând același nume fiind și botezat câteva săptămâni mai târziu⁴. Despre tată, Petre Ispasiu, cunoaștem doar faptul că era șepcar⁵, iar cu excepția lui Mihai și a celuilalt frate Dimitrie nu avem informații despre alți copii ai soților Petre și Gherghina Ispasiu.

După absolvirea Facultății de Drept a Universității din București în anul 1894⁶, Dimitrie, fratele mai mare, a fost judecător de ocol, apoi procuror, pentru ca ulterior să lucreze în cadrul administrației centrale a Ministerului de Justiție (angajat înainte de 1906). După 1918, s-a numărat printre înalții funcționari din acest minister. În 1923, figura ca membru al Comisiei Oficiului pentru lichidarea averilor străine sechestrate⁷, în Comisia reprimării speculei, coleg cu Vespasian Pella⁸, dar și în Comisia pentru unificarea judecătorească (secretar)⁹. Dimitrie P. Ispasiu a devenit mai cunoscut publicului larg în ianuarie 1924, când a fost delegat la conducerea Direcțiunii Închisorilor. Mai târziu, a îndeplinit demnitatea de director general al Direcțiunii Generale Judiciare, dar și pe cea de secretar general delegat al Ministerului de Justiție (noiembrie 1928 - ianuarie 1929). În ianuarie 1929, D. Ispasiu a fost numit membru al Consiliului Legislativ (consilier permanent inamovibil la secțiunea I)¹⁰, fiind pensionat, alături de alți 86 de magistrați la 16 aprilie 1938¹¹.

La fel ca și fratele său, Mihai Ispasiu s-a înscris la Facultatea de Drept a Universității din București cel mai probabil în 1901. În noiembrie 1905 și-a susținut licența în Drept¹². Nu doar din motive financiare, ci și pentru a căpăta mai multă experiență (și vechime), tânărul Mihai s-a angajat la 16 februarie 1902 copist la Corpul Portăreilor de pe lângă Tribunalul Ilfov¹³. În februarie 1905 numele său apare pe lista subofițerilor bacalaureați, înaintați la gradul de sublocotenent, fiind încadrat în Regimentul 4 Ilfov nr. 21¹⁴, ceea ce înseamnă că în cursul anului 1904 îndeplinise serviciul militar obligatoriu. La 10 mai 1913, tot din poziția de

⁴ *Buletin de naștere*, copie, Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (prescurtat AMAE), fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 29.

⁵ *Buletin de naștere*, copie, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 29.

⁶ *Anuarul persoanelor cari au obținut titluri universitare în țară în timpul celor 40 de ani de domnie ai Majestății sale Regelui Carol I, 1866-1906*, București, 1906, p. 26.

⁷ *Universul*, an XL, nr. 167, 27 iunie 1926, p. 5.

⁸ *Argus*, an XIV, nr. 3076, 25 iulie 1923, p. 3.

⁹ *Argus*, an XIV, nr. 31712, 17 noiembrie 1923, p. 7.

¹⁰ *Viitorul*, an XXI, ianuarie 1929, nr. 6288, 31 ianuarie 1929, p. 2.

¹¹ *Neamul Românesc*, an XXXIII, nr. 89, 21 aprilie 1938, p. 3.

¹² Stat de serviciu, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 30 r.

¹³ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (prescurtat ACNSAS), Fond Informativ, dos. nr. I 495269 (Mihai Ispasiu), f. 17.

¹⁴ *Universul*, an XXIII, nr. 50, 21 februarie 1905, p. 1.

rezervist, dar figurând de această dată la Regimentul Călugăreni 40, Ispasiu a fost avansat la gradul de locotenent¹⁵.

În anul 1907 a fost numit ajutor de judecător la ocolul Argeșel din județul Muscel, ceea ce era în concordanță cu studiile absolvite¹⁶, și cu modelul oferit de fratele Dimitrie. Totuși, un an mai târziu, tânărul ajutor de judecător a preferat să renunțe la o carieră în magistratură, alegând postul de portărel (executor judecătoresc) la Tribunalul Ilfov, cel mai important aspect fiind faptul că era aproape de familie. Ca portărel a rămas mai puțin de un an, fiind angajat începând cu data de 1/14 aprilie 1909 în cadrul Direcției Proprietății și Exploatării Moșiilor a Ministerului Agriculturii și Domeniilor în funcția de „țitor de registre, retribuit cu leafă de 200 lei lunar”¹⁷. Mihai Ispasiu nu a fost până la urmă angajat în acest post. Nu cunoaștem dacă nu s-a prezentat la serviciu sau și-a înaintat demisia la câteva zile după numire. De altfel, în fișa sa personală nu apare acest moment, ci doar faptul că în 1909 a fost angajat la Creditul Agricol și Viticol, cu gradul de subșef de birou clasa a II-a, funcția anterioară menționată fiind cea de portărel¹⁸. Creditul Agricol și Viticol (din 1912, Direcția Creditului Județean, Comunal și Viticol) făcea parte din administrația centrală a Ministerului de Finanțe.

Parcursul de la ajutor de judecător la *emploiat* la Creditul Agricol și Viticol, părea o retrogradare petrecută în timpul unei guvernări liberale, partid pe care membrii familiei Ispasiu îl simpatizau. Cu siguranță, tânărul Mihai a reflectat la un plan de carieră pe termen lung: de la această Direcție a început cariera lui M. Ispasiu în domeniul financiar. Nu excludem și posibilitatea ca să fi ales un alt minister, diferit de cel de Justiție, în care să arate că poate avea un parcurs ascendent fără susținerea fratelui său mai mare. Din punct de vedere al gradelor și al claselor¹⁹ a avansat succesiv: subșef de birou clasa I (1911), clasa a II-a (1913), apoi clasa I (1915).

Asemenea multor alți funcționari din administrația centrală, fiind și ofițer în rezervă, Ispasiu a fost chemat sub arme în timpul Marelui Război. La sfârșitul anului 1918 era căpitan în rezervă (cercul de recrutare Războieni). Nu avem în acest moment informații certe, dar pare mai degrabă să se fi aflat în spatele frontului. Odată războiul terminat și întors la București, în decembrie 1918, Mihai s-a căsătorit cu Elena Arghir (născută în 1882)²⁰, aflată la a doua căsătorie (numele purtat anterior fiind acela de Horezeanu).

Gradul de șef serviciu l-a atins abia în 1919, obținând cele trei clase în mai puțin de un an. În anul 1920 a fost înaintat la funcția și gradul de subdirector clasa I. În acest an au avut loc modificări privind ierarhia gradelor și funcțiilor. Gradul său a fost schimbat în acela cu titlul de subdirector general clasa a III-a (iulie

¹⁵ *Adevărul*, an XXVI, nr. 8502, 16 mai 1913, p. 5.

¹⁶ Nu cunoaștem locurile în care a lucrat M. Ispasiu, între 1905 și 1907, în 1906 nu figura ca fiind angajat. A se vedea: *Anuarul persoanelor cari au obținut titluri universitare*, p. 81.

¹⁷ *Adevărul*, an XXI, nr. 7033, 3 aprilie 1909, p. 2.

¹⁸ *Adevărul*, an XXI, nr. 7091, 3 iunie 1909, p. 2.

¹⁹ Stat de serviciu, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 30 v.

²⁰ *Ibidem*, f. 30 r.

1920), avansând la clasa a II-a (aprilie 1921), clasa I (aprilie 1923). Așadar, între 1919 și 1923, Ispasiu a beneficiat de o promovare care cel puțin în 1920 (trecerea rapidă prin trei clase), ne arată că a avut suportul și susținerea conducerii Ministerului de Finanțe. Nivelul maxim atins în această instituție a fost cea de subdirector, clasa I, la 40 de ani. Cu toate acestea, ascensiunea sa în acest minister ne apare ca fiind una meritocratică, cu mențiunea că promovările din 1919 și 1920 s-au produs și pe fondul unei creșteri a sarcinilor birocratice a administrației centrale și a unui număr redus de înalți funcționari, cât și a unui bazin de recrutare încă deficitar, dat fiind faptul că trebuiau îndeplinite condiții de vechime și de studii.

În urma recomandării lui I.G. Duca, aflat în acel moment la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, prin Decret Regal, Mihai Ispasiu a fost numit la 21 decembrie 1925 director al Fondurilor și Contabilității din acest minister (în urma demisiei lui Ștefănescu N. Popescu)²¹. Acest transfer nu se putea realiza fără încuviințarea ministrului de Finanțe Vintilă Brătianu și s-a datorat cu siguranță nevoii statului român de a avea specialiști și mecanisme care să asigure funcționarea în condiții optime nu numai a reprezentanțelor României în străinătate, ci și pentru a permite deblocarea rapidă a unor fonduri necesare unor cheltuieli ale diplomaților români, cum era diferendul româno-maghiar în chestiunea optanților. În concluzie, această numire, ca și delegarea lui Savel Rădulescu, funcționar la Ministerul de Finanțe în funcția de consilier financiar la legația de la Londra nu au fost coincidențe. Ministrul I.G. Duca și N. Titulescu, principalul negociator al diplomației române în chestiunea optanților²² aveau nevoie de oameni bine pregătiți și mai ales de încredere.

Într-o anumită măsură o urmare firească a acestei înalte funcții ocupate, noul director Ispasiu a fost numit la 25 martie 1926, prin Decret Regal, consul general clasa I, cu vechime de la 1 ianuarie același an²³, în timpul ministeriatului lui I.G. Duca, așadar cu patru zile înainte de căderea guvernului Ion I.C. Brătianu. De asemenea, intrarea lui M. Ispasiu în corpul diplomatic direct în demnitatea de consul general, constituie mai degrabă o încercare a liberalilor de a întări poziția

²¹ *Ibidem*, f. 1.

²² „Chestiunea optanților” a fost o consecință directă a reformei agrare din România și a schimbărilor politice, sociale și economice declanșate și în parte provocate de către Primul Război Mondial. Optanții erau cetățeni ai fostului stat Austro-Ungaria, cu reședința în teritoriile care după 1918 au devenit parte a Cehoslovaciei, Regatului Sârbo-Croato-Sloven și României, care, deși conform tratatului de pace de la Trianon (art. 61), deveneau automat cetățeni ai acestor țări, au ales să opteze (în mod legal) pentru cetățenia maghiară. Ca urmare a reformei agrare, proprietățile lor din România au fost expropriate. Nemulțumiți de expropriere, de cuantumul despăgubirilor și al termenelor de plată, optanții au inițiat procese în România și au depus plângeri la Liga Națiunilor pentru apărarea drepturilor lor, fiind susținuți de către guvernul maghiar. Problema optanților a constituit un test major pentru diplomația românească și a altor state direct implicate, cât și pentru Societatea Națiunilor, fiind un subiect important pentru ziarele din lumea întreagă și pentru specialiștii în drept internațional. Ungaria și România au încercat nu doar să obțină asistență juridică, ci și pentru a convinge diverse foruri internaționale, diplomațiile străine și opinia publică de justetea cauzei lor.

²³ Decret Regal (în continuare: D.R.), nr. 1336/1926, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 9.

acestui în Minister, dar care atrăsese nemulțumirea unor diplomați de carieră. Printr-un alt Decret Regal din ianuarie 1927, prin care celelalte numiri erau avansări, Ispasiu era confirmat (deși nu era necesar) în locul vacant de consul general clasa I²⁴, ceea ce ne face să credem că s-a discutat intens în Minister legalitatea numirii inițiale. Direcția pe care o coordona Ispasiu s-a transformat în vara anului 1927 în cea a Fondurilor, Contabilității și Ordonanțării. În Ministerul Afacerilor Străine, Mihai Ispasiu a rămas până la pensionare (1 iunie 1939) în funcția de director. În aprilie 1933, a existat zvonul că s-ar putea întoarce la Ministerul Finanțelor ca director general al Contribuțiunilor²⁵, o funcție pe cât de importantă, pe atât de dificilă, după aproape patru ani de criză economică. Ca limbi străine cunoscute în statul de serviciu al lui Ispasiu apare doar limba franceza²⁶.

În toamna anului 1938, directorii generali Achile Barcianu și Mihai Ispasiu au exercitat împreună, în calitate de delegați, atribuțiile secretarului general Gheorghe Paraschivescu, aflat în concediu. Ambii delegați puteau semna în locul ministrului²⁷. Comparativ cu atribuțiile preluate de Barcianu („rezolvarea lucrărilor curente”), Ispasiu avea cel mai grele sarcini: „autorizat a semna *pentru Ministru* toate actele corespondenței zilnice referitoare la Direcțiunea Contabilității, a aproba cheltuieli și a semna ordonanțe de plată, în limita creditelor acordate și potrivit dispozițiilor legii asupra Contabilității generale a Statului”²⁸. Ocuparea prin delegație a acestei funcții se datora nu doar faptului că din punct de vedere ierarhic Ispasiu era în măsură să o îndeplinească, ci și pentru că ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Petrescu-Comnen (1881-1958), cunoștea foarte bine capacitățile administrative ale acestuia. De altfel, cu puțin timp înainte, la inițiativa aceluiași ministru, Mihai Ispasiu a fost înaintat în gradul diplomatic de ministru penipotențiar, clasa a II-a (28 iunie 1938)²⁹. Înainte de 1930, Petrescu-Comnen fusese unul dintre oamenii cheie ai echipei Titulescu în diferendul româno-maghiar privind optanții. Apreciez că această delegare pentru funcția de secretar general, fie și pentru două luni, nu s-a putut face fără acordul regelui Carol al II-lea, care nu a ezitat după august 1936 să solicite și să obțină susținerea unor foști colaboratori apropiați și promovați de către Titulescu - Savel Rădulescu, Grigore Gafencu, Nicolae Petrescu-Comnen, etc. - cu condiția ca aceștia să renunțe la susținerea publică a fostului ministru.

Este de remarcat faptul că deși angajații Securității au avut acces la Arhiva Ministerului Afacerilor Străine nu au sesizat că persoana urmărită a îndeplinit cea mai înaltă funcție administrativă din această instituție (cea de secretar general), în schimb l-au identificat eronat – și aceasta a fost un motiv al declanșării

²⁴ D.R. nr. 105/1927, *ibidem*, f. 14 r., v.

²⁵ *Cuvântul*, an IX nr. 2852, 2 aprilie 1933, p. 3.

²⁶ Stat de serviciu, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 30 r.

²⁷ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. [36].

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ D.R. nr. 2354/1938, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. [34].

supravegherii operative – ca fiind fost ministru, neînțelegând că funcția de ministru plenipotențiar nu însemna a fi ministru, membru al guvernului³⁰.

Nu cunosc ca Mihai Ispasiu să fi datorat în 1925 numirea în funcția de director la Ministerului Afacerilor Străine covârșitor lui Nicolae Titulescu, dar a avut o colaborare bună cu acesta, atât în perioadele în care cel de-al doilea a fost ministru, cât și lucrând împreună la soluționarea afacerii optanților. Fără îndoială, Ispasiu a fost unul dintre oamenii de încredere a lui Titulescu și membru a ceea ce am putea numi rețeaua Titulescu. Venirea la putere a Partidului Național-Țărănesc în noiembrie 1928 nu avea cum să trezească temeri lui Mihai Ispasiu privind siguranța postului său, mai ales că această funcție nu era doar râvnită, ci și esențială în arhitectura instituțională a Ministerului Afacerilor Străine și pentru controlul acestuia. Prin urmare, mulți diplomați și politicieni nu considerau ca acest post să fie deținut de un simpatizant al Partidului Național Liberal (al fraților Vintilă și Dinu Brătianu). Într-o scrisoare din 3 august 1929, adresată lui Titulescu, Mihai Ispasiu îl ruga ca acesta să îi acorde susținerea sa. În egală măsură textul redat mai jos dezvăluie și nevoia lui Ispasiu a se confesa unui om pe care îl respecta și în care avea încredere:

„Mult stimat domnule ministru.

În aceste momente, când c[h]estiuni importante privind interesele statului vă preocupă, îmi permit a vă trimite câteva rânduri, căutând prețiosul dvs. cuvânt bun.

Am fost foarte mulțumit când am aflat de buna dvs. dispoziție și că v-ați găsit odihna în liniște la Lido. Speram să am ocazia de a vă vedea acolo, dar împrejurările nu au voit-o, chemându-vă în altă parte.

Că vă gândiți la mine, din când în când, o știu, mi-o spun cei ce au fost în contact cu dvs. Este o mare satisfacție pentru mine faptul că mă bucur de atențiunea dvs.

Sunt însă foarte mâhnit, căci pe fiecare zi aflu că din diferite tabere se duce lupta contra mea. Cauza pare că stă în felul cum înțeleg a-mi face serviciul. Sunt unele momente când mă gândesc că poate este mai bine să fie cineva leneș, tembel, să închidă ochii la toate, ca toți să fie mulțumiți și să nu mai fie neplăceri. Dar soarta nu m-a făcut din așa stofă ...

Am fost acuzat că sunt omul liberalilor, că tot ceea ce se petrece bănește aci eu o spun lor și că puternicii de astăzi nu pot face nimic în Minister din cauza mea, care dictez în toate. Nu mai departe de acum 3 zile, cu ocaziunea înmormântării mamei dlui prim-ministru [n.n. – Iuliu Maniu], un deputat ardelean, dintre cei cu mare trecere, al cărui nume însă nu l-am putut afla, a avut o filipică la adresa mea în sensul arătat mai sus, din fericire pentru mine, în fața unui coleg de liceu și bun prieten al meu, vicepreședinte al Camerei, care, după ce a ascultat toate acuzele, a restabilit adevărul. Acum câteva zile, o scenă identică, din partea unor deputați țărăniști. Vă închipuiți care este starea mea sufletească, știind cu câtă râvnă am luptat să-mi servesc pe cei ce mi-au acordat încrederea și a apăra cu umilele mele puteri banul statului și văd care este răsplata.

Deși cele ce scriu pentru dvs. poate sunt plicticoase, totuși găsesc că este cea mai nemerită ocazie de a recurge la sprijinul dvs., rugându-vă ca, profitând de prezența dlui ministru Mironescu la Haga, să stăruiti a-l asigura încă o dată cine sunt și că insinuările contra mea nu-și au rostul.

³⁰ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 1, 9.

Nu mă pot plânge de încrederea dlui ministru Mironescu, dar știu cum câinii de aici îl presează și știu încă cum dsa niciodată nu va călca peste o dorință a dvs.

Vă rog să mă iertați dacă și de astă dată am recurs la dvs., dar am fost mult încurajat de frumoasele cuvinte ce ați avut pentru mine față de cei cu care ați venit în contact și sper că-mi va fi de mare preț noua dvs. intervenție.

....

Cu tot devotamentul ... »³¹

Această scrisoare ne arată sprijinul anterior de care M. Ispasiu beneficiase de la N. Titulescu, cât și influența acestuia, indiferent de partidele politice aflate la guvernare, pentru a menține într-o înaltă demnitate publică o persoană acuzată de a fi omul vechilor guvernanți. Cu siguranță și datorită lui Titulescu, Ispasiu și-a păstrat funcția, reușind un an mai târziu, în conformitate cu legislația în vigoare, să obțină statutul de funcționar (director) inamovibil³².

După știința noastră, Mihai Ispasiu nu a fost implicat în mod direct, ca membru al vreunei delegații, în diferendul româno-ungar în chestiunea optanților, însă a îndeplinit un rol esențial în buna funcționare a unui sistem diplomatic complex, care implica punerea rapidă la dispoziția membrilor echipei de negociere, coordonată de Titulescu a unor sume substanțiale pentru cheltuieli de reprezentare, cazare și transport. De asemenea, statul român, prin administrația centrală a Ministerului Afacerilor Străine și prin legațiile sale în străinătate (în special cele de la Londra și Paris) s-a îngrijit și de publicarea unor lucrări despre reforma agrară, despre drepturile optanților unguri în viziunea guvernului de la București sau a unor broșuri care includeau pledoariile unor oficiali sau juriști consultanți de partea României. Mihai Ispasiu a fost de ajutor în mai multe rânduri lui Nicolae Titulescu, poziția sa de director al Fondurilor și Contabilității fiind esențială în negocierile și în numeroasele deplasări ale tuturor diplomaților și experților angrenați în diferendul româno-maghiar privind chestiunea optanților. Efortul financiar al României nu a fost de neglijat, însă trebuie să avem în vedere și că era nevoie de un bun administrator în domeniul contabil și de un sistem complex - cu ajutorul legațiilor României - care să permită asumarea și aprobarea rapidă de către conducerea centrală și mai ales circulația banilor și procurarea de valută (franci francezi, franci elvețieni, lire englezești, etc.). De asemenea, în calitate de delegat permanent al României la Societatea Națiunilor și șef al echipei române în chestiunea optanților, Nicolae Titulescu era cel care făcea propuneri privind recompensarea financiară a unor consultanți și cuantumul acestor sume, dar persoana care le aproba și le supunea mai departe ministrului Afacerilor Străine nu era altul decât Mihai Ispasiu. El își asuma răspunderea pentru aceste plăți, în special în cazurile care nu fuseseră decise printr-o convenție anterioară, aprobată de către ministru, sau nu figurau în bugetul anual. Un astfel de exemplu este propunerea lui Nicolae Titulescu de a se plăti 10.000 de franci francezi avocatului

³¹ Potra, 2004, doc. nr. 266, p. 907-908.

³² Conform legii pentru Statutul funcționarilor publici din 1923, și legii pentru modificarea acestui Statut (art. 38, 43). A se vedea D.R. de confirmare a inamovibilității (nr. 2881/30 iulie 1930), AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 25.

Sarraut, secretarul fostului președinte și prim-ministru al Franței, Alexandre Millerand, dar și o compensație suplimentară lui Ion Popescu-Pion, reprezentant al guvernului de la București la Tribunalul Arbitral Mixt Româno-Maghiar³³.

Dosarul personal păstrat în Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, cât și dosarul informativ consultat la Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității conțin mai multe file redactate la sfârșitul anilor 1930 și care se referă pe de-o parte la un conflict pe care Ispasiu l-a avut cu Romulus Dianu, dar și presupusele încercări ale primului de a impune la legația României din Moscova, anumiți angajați (diplomați, sau membri ai personalului administrativ³⁴. Într-o notă din 25 februarie 1939, întocmită cel mai probabil de Siguranță, se menționa că directorul Ispasiu ar fi cerut numirea unei tinere funcționare, care „a fost în serviciul Legației sovietice din București, chiar în birouri, iar acum trecută într-un nucleu acoperit și s-a constatat că cel care a recomandat-o sau mai bine zis a impus D-lui Ispasiu numirea în această funcție este „tovarășul” Efreim Semenovici Gurvici, atașatul comercial sovietic³⁵. Apare acuzația de a fi în serviciul U.R.S.S.: „în intimitatea lui Titulescu și a devotaților săi, cunoscuți în serviciul U.R.S.S. și credem – bazați pe aceste informațiuni – că a intrat și D-sa în serviciul U.R.S.S. prin intermediul elementelor descoperite în trecut”³⁶. Această acuzație nu avea ca fundament decât insinuări și legătura sa de colaborare și prietenie cu Nicolae Titulescu, față de care ar fi fost „de cel mai desăvârșit devotament”³⁷. Nu în ultimul rând, în documentul citat apare și un laitmotiv din anii 1930 împotriva lui Ispasiu, acela că datorită postului deținut ar fi cunoscut îndeaproape abaterile unor colegi și superiori pe care îi șantaja pentru a-și păstra postul de conducere și influența în Minister. Aceste învinuiri se datorau cu siguranță și faptului că în cercurile sale de prieteni, Mihai Ispasiu nu și-a ascuns niciodată nu doar aprecierea sa față de „marele Titulescu”, ci și neîncrederea în noul regim al lui Carol al II-lea, pe care îl acuza că a avut un comportament „urât” față de fostul ministru al Afacerilor Străine³⁸, și că ar fi refuzat în 1936 să semneze protocolul Titulescu-Litvinov privitor la Basarabia³⁹. Mai mult, conform profesorului Ioan Hudiță, Ispasiu îi desconsidera pe vechii prieteni și apropiați ai lui Titulescu, care criticau persoana și activitatea acestuia și care colaborau cu regele Carol al II-lea. Ispasiu aprecia că pensionarea sa în 1939 a fost grăbită chiar de către unul dintre foștii membri ai echipei Titulescu: Grigore Gafencu⁴⁰. În memoriile sale, Gafencu nu face vreo referire directă la subiectul acestui studiu, pe care îl cunoștea foarte bine, ci precizează doar, ironic, că după asasinarea prim-ministrului I.G. Duca, Nicolae Titulescu nu se putea despărți de „admirația

³³ AMAE, fond Problema 11, dos. nr. 43, f. 2-5.

³⁴ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 19.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 20.

³⁷ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 20.

³⁸ Hudiță, 2003, [vol. 2], însemnare din 19 februarie 1939, p. 241.

³⁹ Hudiță, 2000, [vol. 5], însemnare din 7 septembrie 1940, p. 21.

⁴⁰ Hudiță, 2003, [vol. 2], însemnare din 19 februarie 1939, p. 241.

Europei” și de „fondurile lui Ispasiu”, negociind cu regele Carol al II-lea menținerea sa ca ministru al Afacerilor Străine⁴¹.

Mihai Ispasiu a rămas unul dintre prietenii lui N. Titulescu chiar și atunci când acest lucru nu mai era o calitate, între ei existând o corespondență și în ultimele luni de viață ale fostului ministru, sau prin intermediul nepotului și secretarului său Gheorghe Nenișor⁴². Pe lângă faptul de a rămâne pro-Titulescu, directorul Contabilității și Fondurilor, nu a agreat regimul autoritar instaurat de către Carol al II-lea, și această nemulțumire a ajuns cu siguranță la urechile detractorilor săi și la Palatul Regal. Ioan Hudiță îi atribuie lui Mihai Ispasiu mai multe declarații împotriva lui Carol al II-lea (și înainte și după abdicare). De exemplu, la o cină între prieteni desfășurată la 1 ianuarie 1938 soții Ispasiu ar fi fost „și ei scârbiți de rege și camarilă”⁴³, în mai 1939 diplomatul aprecia că „singurul mijloc de a salva țara” era „înlăturarea lui Carol”⁴⁴. Cu toate acestea, deși pentru o persoană atât de experimentată pensionarea sa anticipată ar fi trebuit să fie previzibilă, Ispasiu a fost profund mâhnit⁴⁵.

Mihai Ispasiu nu a intrat în conflicte doar cu înalți funcționari sau diplomați, ci și cu funcționari inferiori. Astfel, într-un dosar personal al unui tânăr funcționar al administrației centrale a Ministerului Afacerilor Străine, Petrance C. Rotescu am descoperit mai multe documente privind o neînțelegere între cei doi. În data de 27 ianuarie 1927, Ispasiu, directorul Fondurilor și Contabilității a redactat și transmis către secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine un referat în care descria un incident petrecut în dimineața aceleiași zile la Serviciul Registraturii. Conform reclamantului, cancelarul Rotescu nu își exercitase în mod competent atribuțiile de serviciu („tot timpul stă pe scaun lângă sobă citind gazeta”), mai ales că ar fi putut să suplinească lipsa unei colege absente. Deși nu era superiorul său direct, Ispasiu i-ar fi ordonat lui Rotescu să preia responsabilitățile colegei absente, acesta răspunzându-i că are alte îndatoriri. Considerând că purtarea lui P. Rotescu a fost jignitoare la adresa sa, mai ales că dialogul avusese loc în fața altor funcționari, directorul Ispasiu a cerut pedepsirea primului, după cum considera de cuviință secretarul general⁴⁶, ceea ce s-a realizat numai decît prin aplicarea unei mustrări și reținerea salariului timp de trei zile⁴⁷. Printr-o scrisoare către ministru, în care nu a negat faptele, funcționarul pedepsit a cerut anularea mustrării, atrăgând atenția asupra unor deficiențe de comportament ale directorului Ispasiu⁴⁸.

Dacă în dosarul informativ întocmit de Securitate, Ispasiu apărea în mod greșit ca fost membru al „Partidului Cuzist”⁴⁹, în declarația obligatorie pentru toți funcționarii publici cerută de regimul autoritar al lui Carol al II-lea după 10

⁴¹ Gafencu, 1991, însemnare din 10 ianuarie 1934, p. 316.

⁴² Hudiță, 2000, [vol. 5], însemnări din 4 noiembrie și 21 decembrie 1940, p. 108, p. 184.

⁴³ Hudiță, 2002, [vol. 1], însemnare din 1 ianuarie, 1938, p. 27.

⁴⁴ Hudiță, 2004, [vol. 3], însemnare din 8 mai 1939, p. 31.

⁴⁵ Hudiță, 2004, [vol. 3], însemnare din 14 mai 1939, p. 42.

⁴⁶ AMAE, fond Problema 77, dos. nr. R 42, f. [8] (dosar nenumerotat).

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, f. [9] r.v.

⁴⁹ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 2.

februarie 1938 menționa că nu a făcut și nici nu făcea partea dintr-un partid politic sau vreo grupare politic și nici va adera în viitor la acțiuni politice⁵⁰. Prietenul său Ioan Hudiță, lider al Partidului Național-Țărănist, menționează că întreaga familie Ispasiu ar fi fost înscrisă în Partidul Național Liberal, fiind apropiați de Dinu Brătianu și adversari ai lui Gheorghe Tătărescu⁵¹. Pentru că era funcționar public, Ispasiu ar fi trebuit la începutul anului 1939 să se înscrie în Frontul Renașterii Naționale. Nu cunoaștem dacă aceasta s-a realizat, neregăsindu-se în dosarul său personal. Până la apariția unor dovezi concrete în acest sens, apreciem că Ispasiu a târâgănat înscrierea în Front până a fost pensionat. În data de 30 ianuarie 1939 profesorul Hudiță nu uita să noteze în jurnalul său faptul că Ispasiu a fost furios în ziua în care ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, a trimis către presă lista cu funcționarii ministerului care se înscriuseră în Front, fără să îi întrebe și dacă au semnat adeziunea⁵². Hudiță îi atribuie prietenului său următoarele cuvinte: „... acești bandiți sunt în stare să mă dea și afară, acum când mă apropii de pensie”⁵³. Tot din memoriile lui Ioan Hudiță aflăm că Mihai Ispasiu avea sentimente anti-legionare și anti-Antonescu.

După pensionarea din Ministerul Afacerilor Străine, M. Ispasiu s-a angajat la Creditul Minier. Conform Securității, această numire a fost posibilă datorită sprijinului primit de la un anume Constantinescu, prezentat ca fost director⁵⁴. A lucrat aici până la naționalizarea din 1948⁵⁵. Nu cunoaștem dacă și-a dat demisia în acel moment sau a fost demis de noua conducere.

Ca și alți colaboratori și prieteni, M. Ispasiu a încercat să continue să promoveze memoria lui Nicolae Titulescu. Era nu doar o formă de recunoaștere a calităților și serviciilor aduse României de acest om de stat, o legitimare a propriilor sale succese, ca membru al echipei Titulescu, cât și o formă de supraviețuire a cercului de colaboratori după moartea *patronului*. Astfel, în iulie 1945, la București a fost înființată Asociația „Niculae Titulescu” (cu sediul în str. Victor Emanuel, nr. 36), denumire schimbată în Asociația „Prietenii lui Niculae Titulescu”. Comitetul său executiv era format din Savel Rădulescu, C. Vișoianu, Ion Christu, R. Hillard (secretar general) și M. Ispasiu (casier general)⁵⁶. Obiectivul enunțat al asociației era strângerea și publicarea tuturor lucrărilor și discursurilor lui N. Titulescu⁵⁷. La scurt timp, această organizație a reușit să atragă atenția presei prin dezvelirea la sediul lor a unui bust în bronz care îl reprezenta pe fostul ministru al Afacerilor Străine, creația sculptorului Jalea⁵⁸. De altfel, apropierea lui Ispasiu de Titulescu nu va fi uitată nici de angajații Securității comuniste,

⁵⁰ Declarație din 19 februarie 1938, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 27.

⁵¹ Hudiță, 2004, [vol. 3], însemnare din 8 mai 1939, p. 31.

⁵² Hudiță, 2003, [vol. 2], însemnare din 30 ianuarie 1939, p. 212.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 9.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ „Constituirea Asociației ‘Niculae Titulescu’”, în *Universul*, an LXII, nr. 156, 13 iulie 1945, p. 3.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ „Desvelirea bustului lui N. Titulescu. Solemnitatea dela Asociația ‘Prietenii lui Niculae Titulescu’”, în *Universul*, an LXII, nr. 281, 8 decembrie 1945, p. 1.

constituind o altă cauză a urmăririi sale, fiind descris ca „omul cel mai devotat al lui Titulescu, cu care avea legături prin Savel Rădulescu și Vișoianu”⁵⁹.

Pentru un diplomat, decorațiile reprezintă un semn al calităților umane, profesionale, a unei activități prodigioase și a unor servicii importante aduse statului care le conferă. Pe lângă însemne pe care în calitate de funcționar sau fost combatant în Marele Război, Ispasiu le-ar fi primit oricum (*Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918*; medalia jubiliară Carol I, 1906; *Răsplata muncii pe 25 de ani*, 1931), observăm distincții importante acordate de către statul român (*Coroana României* - în grad de Cavaler (1912), Ofițer (1922), Comandor (1928) -; *Steaua României* - ofițer (1926), comandor în 1927) sau de către alte state (comandor al *Ordinului militar al lui Hristos*, decorație portugheză (1930), mare ofițer al *Coroanei Iugoslaviei* (1933), comandor al *Ordinului Restituta* (1932) și Crucea de Aur de Merit, în grad de comandor (1937), ultimele două poloneze)⁶⁰. Pentru un diplomat care nu s-a aflat până în 1938 la conducerea Ministerului Afacerilor Străine și nici fusese șeful vreunei legații în străinătate, decorațiile conferite de către Portugalia, Iugoslavia și Polonia ne arată că serviciile aduse relațiilor României cu aceste state au fost substanțiale.

După 1945, Mihai Ispasiu nu a avut destinul nefericit al unor colegi diplomați, care au cunoscut temnițele comuniste (Savel Rădulescu, Victor Rădulescu-Pogoneanu etc.) sau au fost nevoiți să aleagă calea exilului (Constantin Vișoianu, Nicolae Petrescu-Comnen, Grigore Niculescu-Buzești), principalele cauză fiind nu doar vârsta sa înaintată, ci și îndepărtarea acestuia în 1939 de către Carol al II-lea. De asemenea, M. Ispasiu nu a cochetat cu niciunul dintre regimurile politice instaurate după 1940. În anii 1950-1960, informatorii Securității îl prezintă pe M. Ispasiu ca un „element retras”, „distant față de elementele ce provin din rândul clasei muncitoare”⁶¹. Din aceste informări aflăm că, împreună cu el și soția sa, în str. Stupinei (în prezent strada Constantin Kirițescu, București, sector 2)⁶², locuiau fiul său vitreg, Constantin Horezeanu (născut în data de 25 octombrie 1912), inginer la Banca de Investiții, ulterior inginer la Trustul 2 Construcții, și respectiv cumnatul său, Dumitru Arghir (născut la 25 octombrie 1893)⁶³. Soția sa Elena încă trăia în 1953, însă nu o mai regăsim după această dată în diversele documente păstrate în dosarul de urmărire al soțului său. Ca avere, în 1953 soții Ispasiu apăreau ca posesorii un imobil cu patru apartamente (?)⁶⁴, aceasta fiind și una dintre explicațiile pentru care nu locuiau singuri. Pentru că nu apare nicio mențiune că locuința familiei Ispasiu ar fi fost prea mare pentru o familie de două persoane într-un regim de democrație populară, considerăm că există posibilitatea ca în preajma naționalizării Mihai Ispasiu să fi împărțit casa sa în altele mai mici, făcându-i proprietari pe fiul și pe cumnatul său.

⁵⁹ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 2.

⁶⁰ Stat de serviciu, AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42, f. 30 r.

⁶¹ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 9.

⁶² Tot aici locuia și în 1941, Hudiță, 2000, [vol. 5], însemnare din 18 ianuarie 1941, p. 226.

⁶³ ACNSAS, dos. nr. I 495269, f. 1, 2.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 2.

Bibliografie

Arhive

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (prescurtat ACNSAS), Fond Informativ, dos. nr. I 495269 (Mihai Ispasiu).

Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (prescurtat AMAE), fond Problema 11, dos. nr. 43.

AMAE, fond Problema 77, dos. nr. I 42.

AMAE, fond Problema 77, dos. nr. R 42.

Anuare

Anuarul persoanelor cari au obținut titluri universitare în țară în timpul celor 40 de ani de domnie ai Majestății sale Regelui Carol I, 1866-1906 București, 1906.

Presă

Adevărul, București, 1909, 1913.

Argus, București, 1923, 1926.

Cuvântul, București, 1933.

Neamul Românesc, 1938.

România Liberă, București, 1938.

Viitorul, București, 1929.

Universul, București, 1905, 1926, 1945.

Memorialistică, mărturii

Arhiva foto Magazin istoric. „Arhiva foto Magazin istoric. Colaborator intim al lui Titulescu”, în *Magazin istoric*, an XXXII serie nouă, nr. 7 (376), iulie 1998, p. 56 (mărturia nepoatei lui M. Ispasiu: Alexandra Maria Dimitriu).

Gafencu, 2015. Gafencu, G., *Însemnări politice, 1929-1939*, ediție și postfață de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1991.

Hudiță, 2000. Hudiță, I., *Jurnal politic, 7 septembrie 1940 – 8 februarie 1941*, [vol. 5], studiu introductiv și note de acad. Dan Berindei, Institutul European, Iași, 2000.

Hudiță, 2002. Hudiță, I., *Jurnal politic, 1 ianuarie – 15 septembrie 1938. Începuturile dictaturii regale*, [vol. 1], introducere și note de academician Dan Berindei, Editura Fundației Pro, București, 2002.

Hudiță, 2003. Hudiță, I., *Jurnal politic, 16 septembrie 1938 – 30 aprilie 1939*, [vol. 2], introducere și note de academician Dan Berindei, Editura Fundației Pro, București, 2003.

Hudiță, 2004. Hudiță, I., *Jurnal politic 1939, [1 mai - 31 decembrie 1939]*, [vol. 3], studiu introductiv de acad. Dan Berindei, Editura Fundației Pro, București, 2004.

Potra, 2004. George G. Potra (volum îngrijit de), *Nicolae Titulescu. Corespondență*, vol. I (1921-1931), partea a II-a, Fundația Europeană Titulescu, București, 2004.